

УДК 322

**ІДЕЇ В. ЛИПІНСЬКОГО У КОНТЕКСТІ
ДИСКУРСУ ПРО РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК
У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ****V. LIPINSKY'S IDEAS IN THE CONTEXT
OF DISCOURSE ON RELIGIOUS FACTOR
IN SOCIO-POLITICAL PROCESSES****Клюй А. І.,**

кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри політології, Дніпровський національний
університет ім. Олеся Гончара (Дніпро, Україна),
e-mail: e.a.klyi1985@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-5831-5107

Klyi A. I.,

Candidate of Historical Sciences, Associate
Professor, Associate Professor, Department of Political
Science, Dnipropetrovsk National University named
after Oles Honchar (Dnipro, Ukraine),
e-mail: e.a.klyi1985@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0002-5831-5107

Проаналізовано погляди В. Липинського на зв'язки між релігією та політикою з визначенням впливу цих зв'язків на перебіг соціально-політичних процесів. Дослідження здійснено на основі сполучення історичного методу та системного підходу. Зроблено висновки, що для уникнення кризових станів у політичній системі доцільно забезпечувати вибудовування виважених державно-церковних взаємин. Такі взаємини дотепер залишаються важливим чинником організації суспільного життя і творчий доробок В. Липинського в даному проблемному полі постає певним концептуальним джерелом формування політики балансу, де на державу, так само як і на церкву покладається відповідний комплекс завдань.

Ключові слова: В. Липинський, релігія, політика, церква, держава, організаційний чинник, соціально-політичний процес.

The article analyzes the views of V. Lipinsky on the relationship between religion and politics, with the definition of the influence of these ties on the course of social and political processes. The research is based on a combination of historical method and system approach. It is concluded that in order to avoid crisis situations in the political system it is expedient to provide for the construction of a balanced state-church relations. Such relationships still remain an important factor in the organization of social life and the creative asset of V. Lipinsky in this problematic field appears as a certain conceptual source for the formation of a balance policy, in which the state, as well as the church, is assigned the appropriate set of tasks.

Keywords: V. Lipinsky, religion, politics, church, state, organizational factor, sociopolitical process.

Творча спадщина В'ячеслава Липинського привертає пильну увагу дослідників в Україні протягом майже трьох десятиліть, водночас, наше сьогодення створює підґрунтя для нового прочитання його доробку. Це стосується, зокрема, і його поглядів на релігійний чинник у суспільно-політичних відносинах. Традиційно загострена міжконфесійна боротьба в Україні отримала новітнього енергійного поштовху у зв'язку з процесами підготовки до проголошення, проголошення та отримання Томосу Православною Церквою України на межі 2018/2019 рр. Тож погляди В. Липинського, котрий ще у першій третині ХХ ст. намагався допомогти широкому українському суспільному загалу розібратися в сутності питань релігії та церкви на ґрунті нашої історії крізь призму визначення місця релігійного чинника в процесах українського націє- та державотворення, отримують нині модерного

звучання та змушують переглядати наше ставлення до власного шляху розвитку України.

Політизація релігії та використання її як інструменту інституційного розширення державотворення є поширеними світовими практиками, водночас, у сучасному секулярному світі здавалося б, що ці практики повинні поступово згасати, особливо з огляду на процеси глобалізації та універсалізації, проте українське сьогодення засвідчує збереження значення цих практик для процесу націє- та державотворення. В цілому, саме це і актуалізує вивчення поглядів В. Липинського на сутність релігії та її впливу на впорядкованість соціального життя та формування держави, визначення особливостей взаємин між релігією і політикою, церквою і державою.

Перетин або перехрещення функцій та інтересів політики і релігії є цікавим феноменом, що тривалий час залишається предметом наукових розвідок. Аналіз феномену релігії у поєднанні з дослідженням різних аспектів її співвідношення з політикою привертала та привертають увагу багатьох науковців. Виявлення загального і відмінного в природі та дії цих суспільних феноменів, визначення джерел та витоків, які уможливають взаємовідносини політики та релігії в суспільному житті, з необхідністю приводять до визначення потреби у комплексному мультидисциплінарному підході до вивчення цих явищ. Тож дослідники з позицій різних наук звертаються до розгляду цих проблем. Помітними, насамперед, є розвідки істориків, політологів, релігієзнавців, філософів. Нині вітчизняна наука може представити результати дослідження питань державно-церковних відносин, ролі релігійного чинника у суспільно-політичному житті з позицій поєднання історичних та політологічних підходів, це роботи таких авторів як С. Зборець, М. Кирюшко, М. Рибачук, П. Фещенко, О. Шуба, А. Юраш. Релігієзнавчий підхід яскраво презентований у роботах М. Бабій, А. Колодного, Н. Кочан, М. Новиченко, П. Сауха, О. Сагана. Окремий внесок у розгляд питань взаємодії релігії та політики зробили вітчизняні філософи, зокрема В. Андрущенко, Л. Губерський, А. Єрмоленко, С. Кримський, В. Михальченко, І. Надольний, М. Попович, В. Табачковський, В. Шинкарук та інші. Водночас, доцільно наголосити, що витoki сучасних досліджень питань взаємодії політики та релігії сягають творчої доробку цілої низки українських мислителів минулого століття, творча спадщина яких є недостатньо вивченою та відомою. Серед таких авторів помітне місце посідає В'ячеслав Липинський, роботи якого тривалий час не були доступні вітчизняним науковцям у повному обсязі. З часу проголошення незалежності української держави інтерес до творчої спадщини В. Липинського значно зріс, але дотепер найбільшої уваги від дослідників отримує саме політична концепція в цілому, яка визначається як фундамент державницької школи в українській історіографії та суспільній думці [5]. Очевидно, що окремі складові цієї концепції потребують відповідної

уваги дослідників, оскільки саме це дозволить отримати найбільш повне уявлення про сутність поглядів В. Липинського, визначити особливості розуміння ним розгортання соціальних та політичних процесів, які вплинули та впливають на процеси державотворення в Україні. До числа авторів, які звертались до окресленої проблеми належить досить обмежене коло осіб. Насамперед, це дослідники першої половини ХХ ст. А. Іщак та М. Забаревський, з працями яких широкий український загал зміг ознайомитись завдяки кількатомному виданню «В'ячеслав Липинський та його доба», що було здійснено за упорядкування Тетяни Осташко та Юрія Терещенка у 2010–2017 роках. Зазначене видання включає у себе роботи В. Липинського та дослідження, присвячені вивченню його життя та творчої спадщини. Саме до цього видання потрапила робота А. Іщака «Погляди В. Липинського на релігію в державнім будівництві» та М. Забаревського (Д. Дорошенко) «В'ячеслав Липинський і його думки про українську націю і державу». Серед сучасних дослідників погляди В. Липинського на релігію привернули увагу Л. Кондратика, який в межах кола своїх наукових інтересів, що стосуються, насамперед, питань вивчення релігії як чинника особистісних та соціальних трансформацій, звернувся до творчої спадщини В. Липинського. Інший сучасний автор З. Швед з позицій релігієзнавства намагається проаналізувати позицію В. Липинського у питаннях впливу релігії на процеси творення нації. Водночас, найбільш помітними є публікації, присвячені вивченню спадщини В. Липинського з позицій розгляду процесів національного визвольного руху українського народу першої половини ХХ ст. До числа авторів цього кола належать, насамперед Т. Осташко, Ю. Терещенко, В. Смолій, В. Ричка, В. Шевчук, В. Сабадуха, Д. Гаврилук, І. Передерій, Н. Демиденко. Виокремлюється дослідження В. Артюхи, Н. Левченка, В. Горбатенка, Г. Остапчука, Н. Новакової у прив'язці до історіософічних розвідок з виокремленням в них місця творчої спадщини В. Липинського саме у контексті його інтерпретації традиції та процесів державотворення.

Увага до проблем взаємодії релігії і політики, та вплив цієї взаємодії на державотворчі процеси прослідковується майже в усіх роботах В. Липинського, але найбільш повно його погляди на ці питання постають в роботі «Релігія і церква в історії України», «Україна та переломі», а також, звісно, «Листи до братів–хліборобів». Тож метою представленої статті є проаналізувати погляди В'ячеслава Липинського на складні та суперечливі зв'язки між політикою та релігією, з встановленням особливостей каналів їхньої взаємодії з урахуванням їхнього впливу на перебіг соціально–політичного процесу в Україні.

Майже сто років тому В'ячеслав Липинський наголошував на тому, що сам досвід історії засвідчує потребу нації в релігії та церковній організації, і потреба ця збільшується в міру поширення індивідуалізму та «великого нахилу

до необмеженої свободи, до індивідуалістичної романтики, до егоцентричної оригінальності, одне слово, до соціальної та моральної анархії» [4, с. 27–28]. За таких умов лише релігія є реальною силою для подолання моральної та соціальної анархії. Мислитель розглядає релігію як духовну владу на відміну від світської державно–політичної влади. В. Липинський вважав справжньою релігією лише «організовану віру», тобто таку, що ґрунтується на догматах, за дотриманням яких стежить церковна організація. Загалом, поява релігій, на думку В. Липинського, стала можливою завдяки схильності людини до містицизму, без якої складно уявити культуру і цивілізацію. Дотепер містицизм лишається одним із дієвих компонентів релігії, який протистоїть надмірній самовпевненості людини, її непохитній вірі у власний розум та його безпомилковість. Саме релігія за допомогою церкви «береже людей від анархії в думанню, в почуваннях і в ділах. Вона служить «провідником для розуму і сторожем серця»; вона дає лад і порядок думкам та інстинктам в житті кожної людини, а тим самим дає той лад і порядок думкам та інстинктам громадським, без якого організованого, державного життя не буває» [4, с. 24]. Головною силою релігії є вроджена віра людей в існування потойбічного життя. Цей елемент віри стримує людину від неминучого скептицизму. Містицизм, що є підґрунтям релігії та її дієвим чинником, стає основою для розбудови людиною своєї духовності. Там, де розум неспроможний озброїти людину знанням про дійсність, релігія допомагає не тільки опанувати власні емоції, але й побудувати розмаїття духовного світу. Тож можна стверджувати що в культурі релігії посідає чільне домінуюче місце і є її невід'ємним компонентом. Релігія стримує вроджені деструктивні нахили людини, яка постійно шукає спосіб для виявлення своїх пристрастей. «Крім релігії не має іншої сили для побороення моральної і соціальної анархії, джерела якої лежать в примітивнім, стихійнім, релігією неопанованім містицизмі, руйнуючим своєю анархічністю всі культури і всі держави» [4, с. 26]. У часи лихоліття релігія здатна ставати осередком, в якому переживається культура і саме в релігії культура продовжує свої існування та свою творчість. Водночас в часи лихоліття релігія як найбільш діючий стримуючий фактор в житті суспільства постає і першим об'єктом людських нападів і першою наражається на руйнування. «Всі тривкі держави та великі культури розвивались з розвитком релігії і падали з її упадком» [4, с. 26]. Уявити існування людини без релігії неможливо, так само неможливо помислити розвиток культури, який би не спирався на релігію. Всі національні ідеї мають своїм підґрунтям, зокрема, і релігійні уявлення. Релігія як місце збереження традиції є вагомим чинником у творенні національної ідеї, в духовній праці, спрямованій на пізнання та усвідомлення національної єдності людей. В. Липинський зазначав, що звернення до духовності відбувається в суспільстві, коли політична влада перебуває в кризовому стані.

Релігія часто виявляє, а з часом й відтворює, досвід попередніх поколінь в певній звичаєвій обрядовій формі. «Релігія скрізь і завжди ділає здержуючо і організуючо тому, що своїми однаковими і непорушними догмами та наказами моралі вона обмежує антигромадські і антитовариські індивідуалістичні примхи одиниці» [3, с. 119].

Протягом усієї історії людства ми маємо можливість спостерігати різні спроби та форми вибудовування стосунків між релігією і політикою, церквою і державою. Церква завжди поставала духовною силою та, відповідно, формою існування цієї сили, а держава є формою прояву сили матеріальної. Існує кілька типів взаємовідносин між церквою та державою, релігією та політикою. Історичні моделі зв'язку між ними залежать від низки факторів, до числа яких належить, зокрема, ступінь взаємопроникнення держави і суспільства, а також рівень організованості самих релігійних систем. Водночас мислитель наголошує на тому, що зв'язок між політикою і релігією є сталим та існує незалежно від наявності чи відсутності його усвідомлення. Тож зв'язок релігії та політики, церкви та держави є міцним, а інколи й визначальним, оскільки релігія є дієвим чинником формування державності. На думку В. Липинського, завдання держави та релігії є різними, але вони повинні взаємно доповнювати одне одного, оскільки «не може сила матеріальна обійтись без сили духовної, і не може держава обійтись без церкви, без релігії, без її вищого духовного благословення і моральної санкції для своїх виконаних завдань» [4, с. 19]. Отже, релігія не повинна перебирати на себе обов'язків світської влади, якщо вона прагне залишатися дороговказом духовного зростання та моральним авторитетом у суспільстві. Релігійна віра має допомогти в становленні громадянського суспільства. Оскільки саме віра, повинна дати «силу духу для твердого, непохитного і послідовного творення» національної єдності. Релігію доцільно розглядати як системоутворюючий принцип організації соціальної спільноти. Вона виробляє норми, які координують справедливе співіснування людей. Релігія дає загальні, обов'язкові для усіх моральні поняття, обмежує та організує людські інстинкти, впорядковує людські думки, створюючи порядок, єдність та організованість, що сприяє прогресивному цивілізаційному, культурному та політичному розвитку людства [4, с. 23]. Такі функції релігії є незамінними, спроби перекласти ці функції на інші інститути або якісь особливі практики можуть зашкодити розвитку суспільства, призвести не лише до кризи, але й до руйнації. Тож, релігія постає необхідним елементом буття людини, яка за своєю природою є егоїстичною та схильною до анархії. В. Липинський визначає природний стан людини як такий, що не є обмеженим будь-якими нормами, а оскільки людина самотужки, за звичай, не здатна вгамувати власну агресивність, рухаючись до саморуйнування, їй життєво необхідний закон моралі, котрий стоїть над особистісним буттям. Саме такий закон пропонує

та захищає релігія і церква, саме завдяки такому закону люди не лише виживають, але й стають здатними до позитивних, спільних дій, оскільки релігія і церква є «нічим незамінима школа дисципліни соціальної і моральної» [4, с. 21]. Тож, церква та релігія для В. Липинського постають носіями Божого закону, які повинні поширювати позаприродні норми, закони, на життя суспільства, забезпечуючи в такий спосіб духовно-моральну складову суспільного порядку.

Для конкретизації аналізу практики взаємин релігії і політики В. Липинський залучає значний різноконфесійний матеріал і робить висновок про те, що місце і роль релігії у суспільстві визначає спосіб організації або принципи організації соціального життя. Розглянувши історичні приклади взаємин політики та релігії, В'ячеслав Липинський створює свою типологію цих взаємин, поклавши в її основу спосіб організації держави, що стає основою своєрідності його підходу до аналізу проблеми [2, с. 52]. Паралельно з типологією мислитель визначає мету та значення релігійних впливів за умов різних способів організації держави і суспільства, відповідно оцінюючи їх на основі власного суспільно-політичного ідеалу.

На думку В'ячеслава Липинського, очевидними є три моделі взаємодії політики та релігії у їх інституційному відображенні – держави та церкви. Моделі взаємодії визначаються та зумовлюються особливостями національної культури, історичним шляхом розвитку суспільства. Перша модель взаємодії держави і церкви передбачає активне втручання і вплив держави на діяльність церкви, що призводить до фактичної залежності церкви від держави та її ідеології. Ця модель взаємовідносин передбачає суцільну політизацію церковно-релігійної діяльності з відведенням церкви ролі політичної інституції, на яку покладається функція утвердження та освячення державної ідеології. У такій системі координат церква не є самостійною і незалежною інституцією, вона повністю підзвітна і підконтрольна державі. З державою попередньо узгоджуються всі важливі організаційні й кадрові питання внутрішнього життя церкви. За лояльність і підтримку офіційного політичного курсу держава церква отримує від держави протекцію власних інтересів та фінансову допомогу. У такій конфігурації взаємовідносин, за словами В. Липинського, «єсть політики, які, організуючи державне життя, намагаються зробити з релігії послухне знаряддя у своїх руках. Тому їхня державна влада світська єсть разом з тим і найвищою владою духовною» [4, с. 11–12]. Тож, при такій організації суспільного життя світська і духовна влада, так само як церква і держава, нероздільні і нерозлучні. Державна світська влада в такій моделі передбачає злиття її з найвищою владою духовною і повне підпорядкування останньої державі. Суть правління для політиків в такій системі полягає в тому, щоб використовувати для власного збагачення віру і за її допомогою посилювати свій вплив на суспільство. Політики намагаються використовувати релігію для

утвердження вигідних для них, але згубних, безперспективних для соціального розвитку відносин. Релігія змушена виконувати нав'язану їй функцію, санкціонувати певні соціальні норми, хоча таке схвалення не впливає органічно з природи цього феномена. В такій системі відносин держава спрямовує свої зусилля не на розвиток і внутрішнє зростання, а на поширення свого зовнішнього панування, на навернення інших націй під свою віру, на боротьбу з інаковірними. Відповідно до цього, соціальний зміст релігії виявляється, насамперед, у її войовничості. Політична система, вибудована за цією моделлю державно–церковних відносин, передбачає цілковито беззахисний і безправний статус церкви та духовенства, релігія постає засобом пропаганди й ефективним інструментом формування громадської думки та громадянської свідомості. Зрозуміло, що політичні режими, які реалізують таку модель взаємодії політики та релігії за своїм змістом є жорстко централізованими з ухилом у диктатуру, що повною мірою узгоджується з їхньою концепцією концентрації абсолютної влади над усіма сферами суспільного життя.

Друга модель відносин церкви та держави полягає в цілковитому нейтралітеті церкви, усуненні її з політичної сфери життєдіяльності суспільства. Церква розглядається з боку суспільства і держави як архаїчне утворення, яке втратило значення з настанням часів секуляризації. Питання віри, релігійної приналежності в такій моделі постають особистою приватною справою кожного індивіда. Таке ставлення здобуває відповідного науково–філософського обґрунтування своєї доцільності в суспільстві. Реальні приклади реалізації цієї моделі демонструють практику висування концепції прав людини на чільне місце релігії та її догматів у такій політичній системі, в той час як на місце церкви потрапляє розгалужена мережа громадських політичних і неполітичних організацій. Такий тип взаємовідносин політики і релігії виштовхує на верхівку владних відносин відповідний тип політичних діячів, «які в своїй формі організації державного життя зовсім одкидають потребу релігії, потребу організованої і авторитетної віри. Вони вважають, що для діл світських, державних, релігія зовсім не потрібна; що в громадському житті можна зовсім добре обійтись без церкви і без Бога» [4, с. 13]. Ці політики, на думку В'ячеслава Липинського, переконані, що для організації державного життя і управління людьми цілком достатньо раціональних, матеріальних засобів. Тож, можна погодитися з В. Слободяном, що така форма взаємодії між державою та церквою у сучасних практиках привели до становлення моделі плюралістичного ліберального нейтралітету, в умовах якої формується вільний ринок релігій, що є характерною ознакою більшості розвинутих демократій сучасного світу [6, с. 107]. В. Липинський свого часу попереджав, що демократична республіка як форма державного життя стимулює активність численної, але неорганізованої демократичної політичної еліти,

яка не має жодних перешкод на своєму шляху до багатства і влади, окрім особистих морально–етичних принципів. Політики прагнуть за допомогою підконтрольних їм засобів пропаганди завоювати популярність серед більшості населення, тому переважна більшість населення перебуває під впливом тривалого політичного маніпулювання. До релігії політики в такій системі звертаються ситуативно, коли відчують потребу завойовувати симпатії у керованих або в такій спосіб виправдовувати своє правління. Проте, оскільки організована й авторитетна релігія стає приватною справою громадян, то з цим завданням може впоратися будь–яка квазірелігія або ідеологія, підтверджен чому зустрічаємо достатньо вже в новітній період розвитку людської цивілізації. Демократія, на думку В. Липинського, не володіє механізмами стримування провідної верстви у разі загострення її потягу до багатства, жадоби до влади, саме тому наслідком реалізації такої форми правління є хаос. Повна дезорганізація суспільного організму в умовах демократії стримується існуванням та функціонуванням залишків консервативних інституцій. Наука, засоби масової інформації, партійні ідеологи в таких країнах займають місце релігії, церкви і духовенства. За вплив на народні маси конкурують між собою різні ідеї та їхні системи. За таких умов релігія відіграє у суспільстві таку саму роль як і будь–яке інше переконання, система поглядів або ідея [4, с. 14]. Релігія стає засобом досягнення політичних цілей і позбавлена ролі чинника, здатного здійснювати організуючий вплив на суспільство.

Третя модель відносин між політикою та релігією, стає можливою у суспільствах, де політики вважають, що політична світська влада повинна перебувати в руках світських людей, які володіють необхідною для влади матеріальною силою, але розуміють, що для виконання державних функцій вони повинні слухати накази релігії та визнавати авторитет духовної влади, втіленої в церковній організації, постійно підтримуючи її авторитет [4, с. 15]. Такий тип взаємин розглядається В. Липинським як найоптимальніший, оскільки він виступає одним із формоутворювальних елементів класократії – концепції ідеальної політичної організації суспільства. Релігія та церква в концептуальній ідеї класократії відіграють центральну роль поряд із інститутом держави. Релігія забезпечує стійку і сталу національно–культурну ідентичність, ретранслює духовно–генетичні коди світосприйняття, формує морально–етичне середовище й утверджує відповідний духовно–ціннісний клімат існування індивідів, виступаючи базисом традиційної культури, вписує індивіда в загальноісторичний контекст розвитку нації, тим самим породжуючи не просто громадянську свідомість, а національно–громадянську з чіткою культурною само ідентифікацією [3]. Аргументуючи свою позицію, В. Липинський зазначає: «тривка державна організація і тривка культура може повстати тільки там, де взаємовідношення між організаторами

і організованими приймає норми законні, оперті на загальноприйнятих і однакових як для одних, так і для других поняттях про добро і зло громадського життя. Вирішальну роль у виробленні таких законних норм відіграє релігія» [4, с. 21]. Тож релігія та церква мають опікуватися духовними та моральними справами і в цій царині держава повинна визнавати їх авторитет. Держава демонструє це шляхом покори духовній владі у сфері її компетенції, визнає настанови церкви у духовній сфері обов'язковими для всіх громадян і не використовує авторитету церкви і релігії тоді, коли для досягнення своїх цілей не вистачає власних сил. Такий спосіб організації громадського життя є типом, який якнайкраще віддзеркалює сутність релігії. Релігія постає не лише способом організації суспільства, але й силою, яка задає цілі, вказує шляхи, приборкує в разі необхідності фізичну (матеріальну) силу. Між політичною владою, представленою «матеріально сильними войовниками–продуцентами», і духовною, релігійно–ідейною, владою існує чітке розмежування функцій. Носії цих двох влад посідають лише свої позиції і не претендують на повноваження одна одної. Інтелігенція не прагне непосильного для неї політичного керівництва, а зосереджена на засобах духовної влади, контролює та обмежує діяльність державної влади з огляду на дотримання різними суб'єктами правових відносин – і правлячими і підпорядкованими групами – однієї громадської моралі [4, с. 17]. Релігія посідає належне їй місце, а політики усвідомлюють, що для належного виконання ними своїх функцій доцільним є дотримання приписів релігії, визнання авторитету духовної влади, оскільки якісно організувати громадське життя неможливо лише за допомогою терору або свободи дій. Такий стан речей має бути фундаментом відносин релігії й політики, церкви і держави, що дозволить реалізувати найоптимальніший спосіб організації життя суспільства. На думку сучасного дослідника Т. С. Зінкевича, в цілому, з деякими обмеженнями, запропонований В. Липинським третій тип відносин між політикою і релігією, державою та церквою багато в чому вписується в нинішні уявлення про феномен так званої громадянської релігії. Основою такого припущення є проголошення мислителем того факту, що джерелом влади є Бог і урядовці відповідають не тільки перед людьми, але й перед Богом, водночас релігія є спільною і для правлячих і для підпорядкованих, і врешті–решт релігія не тільки освячує державність, запобігає її руйнуванню, але й задає критерії критики урядовців, але насамперед, саме релігія сприяє консолідації, солідарності суспільства [1, с. 138]. В українському суспільстві та державі, які сьогодні проходять складні етапи трансформації, в основі якої модернізація і вестернізація, релігія та церква відіграють надзвичайно важливу роль, виступаючи одним із впливових чинників української політичної системи. Для того, щоб уникнути духовно–культурних і світоглядно–цивілізаційних суперечностей і дисбалансів в українській

політичній системі важливо враховувати в процесі подальшої розбудови української держави потребу у забезпеченні реалізації автентичної й оригінальної моделі розвитку України, яка неможлива без вибудовування виважених державно–церковних взаємин. Сьогодні є очевидним, що відносини між державою та церквою, політикою та релігією в українському суспільстві залишаються важливим чинником організації суспільного життя, який не можливо ігнорувати і який вимагає не лише збалансованої державної політики, але потребує, насамперед, ґрунтовної наукової аналітики й супроводу, що дозволить забезпечити реалізацію оптимальної моделі взаємовідносин. Криза духовності в суспільстві актуалізує нові завдання перед релігією та церквою, водночас наявні соціально–політичні зовнішні та внутрішні реалії створюють нові виклики як для української держави, так і для української церкви. Усе це в комплексі стає підґрунтям для політизації церкви в Україні і проникнення у сферу її діяльності державної ідеології. За таких умов виникають ризики втрати духовного зерна в служінні церкви людям й очевидно стає необхідність вироблення делікатної політики балансування між духовним і світським. Тож, погляди В'ячеслава Липинського у такій ситуації мають можливість стати певним концептуальним джерелом формування зазначеної політики балансування. Особливого звучання в цьому аспекті здобувають його думки про розмежування компетенцій світської та духовної влади за допомогою вибудовування моделі, яка забезпечує гармонійну взаємодію держави і церкви із збереженням ними власного, особливого інструментарію впливу та розвиток ситуації у суспільстві. На державу покладається комплекс завдань, необхідних для забезпечення умов життєдіяльності суспільства, а церква забезпечує духовну і морально–етичну санкцію діям держави на правах представника культурно–духовних інтересів громади. Водночас церква повинна доступними їй засобами підтримувати державу в реалізації її завдань. На жаль, до тепер в українській суспільній практиці спостерігається брак взаєморозуміння та злагодженості в діях держави та церкви. Тому подальший шлях розбудови української держави неодмінно буде пов'язаний з пошуком оптимальних форм взаємодії між релігією та політикою, державою та церквою, що є неможливим без наукового опрацювання існуючого теоретико–концептуального доробку мислителів минулого, особливо тих, погляди яких очевидно дозволяють розглянути цю проблему не лише з позиції ретроспекції досвіду, але й створюють певне підґрунтя для самої інтерпретації значення релігійного чинника в процесах нації– та державотворення в Україні.

Таким чином, підсумовуючи, можна зазначити, що для сучасного наукового дискурсу залишається актуальним питання визначення змісту та форми взаємодії політики і релігії, держави та церкви. Творчий доробок В'ячеслава Липинського заклав фундамент для пошуків сучасних науковців,

зафіксувавши настанову про те, що відносини між церквою та державою формуються на загальноцивілізаційних засадах, під впливом етнонаціональних традицій. Основні напрямки таких відносин лежать в культурній, соціальній та політичній сферах і визначаються конкретним історичним контекстом. В сучасному світі існують різні типи суспільств з огляду на особливості їх релігійного життя, але процеси модернізації та глобалізації актуалізували подальше поширення практик секуляризації суспільного життя, що водночас не знімає проблему у визначенні моделей взаємодії релігії та політики. Очевидно, що концепція В. Липинського у цьому контексті здатна доповнити уявлення про сутність цієї проблеми, нашою метою на певні роздуми щодо місця релігії у сучасному світі. Тож, релігія дотепер здатна бути організаційним чинником суспільного життя, про що писав український мислитель сто років тому. Водночас, виконувати роль соціально-організуючої сили релігія не здатна в умовах, коли вона має підпорядкований статус, тому в суспільно-політичному житті доцільно дотримуватись чіткого розподілу влади на світську і духовну, не дозволяючи втручатися одній у справи іншої, на основі чого стане можливим відтворення гармонічної практики взаємодії між державою та церквою. Слід пам'ятати, що для повного розкриття значення релігії В. Липинський звертався до своєї теорії еліт, антропології та інтерпретації проблеми соціальної диференціації, які не можуть бути однозначно визнані як такі, що зберігають цілковиту актуальність у сучасному науковому дискурсі. Тому слід бути обережними з концептуальними конструктами, запропонованими майже століття тому. Так, релігія здатна сприяти обмеженню егоїзму правлячої еліти, примушуючи її використовувати свої владні можливості на користь народу, але абсолютизація такого твердження мислителя в сучасних умовах, може лише зашкодити подальшим теоретичним та практичним розвідкам в царині взаємовідносин політики і релігії. У функціонуванні держави релігія допомагає налагодити відносини між активною меншістю і пасивною більшістю, в такий спосіб реалізуючи свої соціально-організуючі здатності. За умов класократичного способу організації суспільства така роль релігії реалізується якнайповніше. Водночас зрозуміло, що легітимація релігією соціальних відносин є дещо застарілим підходом. Історичне виправдання і соціальна цінність такої легітимації очевидна в умовах класократії як політичного ідеалу В'ячеслава Липинського, проте, реалістичність цього ідеалу, зрозуміла річ, є під великим питанням. Водночас маємо визнати, що В. Липинський одним із перших в історії українського релігієзнавства чітко поставив питання про типи взаємин між релігією і політикою, церквою і державою, запропонувавши власну типологію взаємовідносин на основі визначення способів організації суспільного життя. «Вчення В. Липинського містить в імпліцитному вигляді ідею про те, що соціальне життя суспільства

зорганізується відповідно до певних цінностей, які (це засвідчує історичний досвід), здебільшого формує й реалізує еліта» [2, с. 57]. Тож взаємини релігії та політики визначаються, зокрема, й цінностями конкретного суспільства і дослідження взаємин релігій і політики має враховувати це. Нині держава і церква йдуть шляхом взаємного визнання автономії і окремого, самостійного значення в житті суспільства. Водночас релігія як чинник легітимації існуючого порядку, як чинник соціальної інтеграції в сучасному суспільстві ще далеко не вичерпала себе, про що свідчать як поточні події у РФ, так і в Україні. «Творча спадщина Липинського має слугувати серйозною лектурою для українських політиків, які й сьогодні потребують консолідації заради національної державності. Його політична система координат значною мірою могла б спростити розуміння, як і за якими правилами має розвиватися модерна українська нація, які критерії повинна встановити держава для співіснування з нею» [5]. Тож, погляди В'ячеслава Липинського дозволили значно збагатити уявлення про функціональний зміст взаємин між політикою та релігією, привернувши увагу дослідників до аналізу державно-церковних відносин, ролі релігійного чинника у суспільно-політичному житті та процесах державо- та націєтворення. Особливо цінним на сучасному етапі розвитку України, на нашу думку, є теза українського мислителя про те, що державний та церковний інститути мають співпрацювати як два автономних, але рівнозначних чинники, здатних забезпечити становлення та розвиток української держави.

Список використаних джерел

1. Зінкевич, Т., 2008. 'Ідеї В'ячеслава Липинського в контексті дискурсу про громадянську релігію', *Вісник Черкаського університету. Серія Філософія*, №130, с. 30–139. Доступно: <<http://eprints.cdu.edu.ua/1340/1/130-130-139.pdf>> [Дата звернення 10 квітня 2019].
2. Кондратик, Л., 2002. 'Взаємодія політики і релігії (Теоретична спадщина В'ячеслава Липинського)', *Вісник НАН України*, №10, с.52–57. Доступно: <<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71705/0-Kondratyk.pdf?sequence=1>> [Дата звернення 21 березня 2019].
3. Липинський, В., 1926. 'Листи до Братів-Хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму', Електронна копія, Б. м.: б. в. Доступно: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3615/file.pdf> [Дата звернення 07 квітня 2019].
4. Липинський, В., 1995. 'Релігія і церква в історії України', К.: Рада.
5. Осташко, Т., 2017. 'В'ячеслав Липинський. Спадщина', *Український тиждень*. №48 (524), 3 грудня – 30 листопада. Доступно: <<https://tyzhden.ua/History/204854>> [Дата звернення 23 березня 2019].
6. Слободян, В., 2017. 'Соціокультурна роль релігії та церкви в державотворчому дискурсі українського консерватизму', *Вісник НАДУ при Президентіві України (Серія «Державне управління»)*, №1, с.104–111. Доступно: <<http://visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/66/files/e83f17c6-9734-4c46-9621-e8f63d326577.pdf>> [Дата звернення 10 квітня 2019].

References

1. Zinkevych, T., 2008. 'Idei Viacheslava Lypynskoho v konteksti dyskursu pro hromadiansku relihiiu (Vyacheslav Lipinsky's Ideas in the Context of Discourse on Civic Religion)',

Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya Filosofiia, №130, s.130–139. Dostupno: <<http://eprints.cdu.edu.ua/1340/1/130-130-139.pdf>> [Data zvernennia 10 kvitnia 2019].

2. Kondratyk, L., 2002. 'Vzaiemodiia polityky i religii (Teoretychna spadshchyna Viacheslava Lypynskoho) (Interaction of politics and religion (The theoretical heritage of Vyacheslav Lipinsky))', *Visnyk NAN Ukrainy*, №10, s.52–57. Dostupno: <<http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71705/09-Kondratyk.pdf?sequence=1>> [Data zvernennia 21 bereznia 2019].

3. Lypynskiy, V., 1926. 'Lysty do Brativ–Khlivorobiv: pro ideiu i orhanizatsiiu ukrainskoho monarkhizmu (Letters to the Brothers–Hliborobov: about the idea and organization of the Ukrainian monarchy)', Elektronna kopiia, B. m.: b. v. Dostupno: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3615/file.pdf> [Data zvernennia 07 kvitnia 2019].

4. Lypynskiy, V., 1995. 'Relihiia i tserkva v istorii Ukrainy (Religion and church in the history of Ukraine)', K.: Rada.

5. Ostashko, T., 2017. 'Viacheslav Lypynskiy. Spadshchyna (Vyacheslav Lipinsky. Heritage)', *Ukrainskyi tyzhden*, №48 (524), 3 hrudnia – 30 lystopada. Dostupno: <<https://tyzhden.ua/History/204854>> [Data zvernennia 23 bereznia 2019].

6. Slobodian, V., 2017. 'Sotsiokulturna rol religii ta tserkvy v derzhavotvorchomu dyskursi ukrainskoho konservatyizmu (Sociocultural role of religion and church in state-building discourse of Ukrainian conservatism)', *Visnyk NADU pry Prezydentovi Ukrainy (Seriia «Derzhavne upravlinnia»)*, №1, s.104–111. Dostupno: <<http://visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/66/files/e83f17c6-9734-4c46-9621-e8f63d326577.pdf>> [Data zvernennia 10 kvitnia 2019].

* * *